

В продължение на години редица представители на едни или други психологически школи и направления са разглеждали психологията като наука за психичните явления и процеси и по-точно като наука за поведението. Проучванията върху активността на човека застават в основата на понятието личност и тъй като знанията в тази насока претърпяват развитие, то през различните периоди от развитието на психологическата мисъл понятието личност придобива различно съдържание.

Понятието личност идва от гръцката дума „персона“. С нея древните гърци са означавали маската, която актьора е надявал на себе си, а по късно самият актьор и неговата роля. При древните римляни с думата „персона“ е означаван начинът, по който човек изглеждал за другите, а не той самият, означавани са обществените функции на човека, функциите на определени хора, дадени им от съдбата или от Бога, както отбелязва древногръцкият философ Платон в своите „Закони“.

В съвременната психология с термина „личност“ се описва различна реалност. У.Джеймс нарича личността „хазяин“ на психичните функции, Г.Олпорт я смята за „определител на поведението и мислите“, Р.Мейли я разглежда като „специфично съзвездие от черти“, и др. Но в цялото това многообразие от схващания за личността се очертават две основни направления на анализа ѝ. Според първото тя е структура от черти, а според второто – система за регулиране.

Понятието черта е известно отдавна в психологията. Още в класическата психология се използва под названието диспозиция и е означавало неизвестните вътрешни условия, определящи настъпването на съответни психически явления. Чрез него се изяснява „възможността за настъпването на психически явления у човека, за търсене отговор на въпроса, защо човек може да вижда, да чува, да изпитва чувства, да помни, да мисли, да извършва движения, да говори и т.н.“, както и отговор на въпроса, на какво се дължат различията между индивидите – „защо едни могат да реагират на определен род дразнител, а други не, защо едни реагират на едни и същи дразнител по един начин, а други по друг начин“, защо „едни чуват, а други не чуват“, и т.н. Констатацията, че тези различия са относително постоянни въпреки промяната на ситуацията, довеждат до извода, че те са функция на някаква постоянна структура, която съществува в човека. Възприемането на идеята, че личността представлява структура от черти или диспозиции, поставя въпроса за техния

-1-

брой , взаимовръзката и природата им. Класифицирани диспозициите по някъкъв начин се стига до понятието темперамент като комплекс от вътрешни органични условия влияещи върху чувствата и движенията , до понятието характер като комплекс от вътрешни условия , формиращи се под влияние на социални въздействия , включително възпитанието , и влияещи върху взаимоотношенията на човека с другите хора , до понятието способност като комплекс от социално обусловени вътрешни условия , от които зависи резултатността на целенасочените действия , и др.

Докато първото направление разглежда личността като структура от диспозиции , като структура от вътрешни потенциални фактори , обуславящи възможността за настъпване на точно определени явления в поведението на човека , фактори които се активизират в момента на започването на съответното поведение , второто направление , според което личността е система за регулиране , акцентира на формиране на човека на своите взаимоотношения с останалите.

Личността на човека според системата за регулиране не е съвкупност от готови специализирани свойства и особености , функциониращи независимо едни от други , а е функционална система , организирана за изпълнение на регулативни функции й предразположена към реорганизиране при промяна в условията с оглед функциите й да бъдат запазени.В рамките на това направление се очертават три групи теории за личността :

-Теория на приспособяването /ученето/

-Динамични теории /инстинктивно-мотивационни/

-Познавателни теории /преработка на информацията/

Представителите на тези теории са предимно съвременни психолози. За по-голяма част от тях личността е социална характеристика на човека. Те я свързват със социализацията му и я разглеждат предимно като социално образувание. Много от съвременните концепции за личността я разглеждат като резултат от процеса на узряване на генотипните черти на човека под влияние на социалните въздействия по време на онтогенезиса. Действително човек като природно същество, като индивид притежава много черти, които в процеса на онтогенетичното развитие търпят какви ли не изменения – едни се разгръщат, други заглъхват, едни се развиват, утвърждават, други умират. Но не измененията на вродените свойства на човешкият индивид съставят личността. Личността е „специално човешко образувание”

-2-

което може да бъде изведено единствено от ”интеграцията на процесите, осъществяващи жизнените отношения на субекта”/по А.Леонтиев/. Личността е образувание което се определя от специфичните за човека обществени отношения, в които той встъпва в своята дейност, съзнателно регулирана от наличието на съзнание, а на по-късен етап от развитието и на самосъзнание. По такъв начин „реалният базис за личността на човека, според А.Леонтиев, е съвкупността от неговите обществени по своята природа отношения, които се реализират, а те се реализират от неговата дейност, по-точно от съвкупността на многообразните му дейности.”

Личността изразява обществената природа на човека. Тя означава човешкият индивид като субект на отношенията и съзнателна дейност, като устойчива система от социално значими черти, които го характеризират като член на това или онова общество или общност. Основен момент, който характеризира личността, е съзнателното отношение към света и самоосъзнаването на това отношение. Личността, това е „човекът като носител на съзнание”. Главната отличителна черта на личността е нейното „социално качество”. То се формира в социалната среда, в непосредствения социален контакт на човека с другите хора, в процеса на реализирането на разнообразните негови дейности.

Личността е социалната страна в същността на човека – неговото съзнание и самосъзнание, неговото отношение към света и към себе си, неговата активност в познанието и преобразуването на действителността. Тя е висше равнище в развитието на психиката на човека, при което регулира и саморегулира собственото си поведение и дейност, както и поведението на другите.

Човек не се ражда личност. Той се формира като личност след това. Главният източник за възникването на личността е социализацията. Без социалните взаимоотношения, изграждащи личността, човек щеше да е само биологичен индивид, да си остане биологичен индивид, обусловен единствено от биологичната си конструкция и състав. В процеса на онтогенетичното си развитие той се превръща в личност под влияние на социалните взаимоотношения и труда, дотолкова, доколкото тези взаимоотношения се отразяват в него, диференцират се, модифицират, фиксират и генерализират в подсистеми или подструктури на личността като начини на

-3-

възприемане, на реагиране, като образи или модели на действие и т.н. В процеса на социализацията и като резултат от нея главно се стига до изграждане на специфичната психична структура на личността. Изхождайки от представата, че човек е предимно биологична система и че неговата същност и вътрешна организация се основават на анатоמו-физиологичната му структура, но има психичен характер, Зигмунт Фройд – създателят на психоанализата като основно направление в развитието на психологията, създава теория, според която личността е съставена от три сфери: Id /То/, Ego/Аз/, Superego/Сврѣх-Аз/.

- „То” представлява съвкупността от вродени биологични инстинкти, от естествените потребности на организма, които се стремят към задоволяване. В течение на живота на човека, стремейки се към удоволствие, „То” създава и формира своя изпълнителен орган-„Аз”.

- „Аз” е съзнанието на човека за света, за самия него и собствените му действия. Основната му функция е задоволяването на потребностите и затова принципът, по който се ръководи, е принципа на реализма.

- Третата сфера на личността на човека е „Сврѣх-Аз”. Тя се формира също от „То” под влияние на натиска на обществения морал. Възприетите обществени морални принципи и норми на поведение, пренесени отвън във вътрешната същност на човека, се превръща в част от самия него. Човек започва да се отъждествява с тях. „Сврѣх-Аз”, съответстваща приблизително на това, което може да се нарече съвест, се

ръководи от третият принцип – принципа на моралиста .

Характеристиките на личността са тези особености , които се проявяват в дейността и поведението на човека , които я характеризират като социално и биологично обусловена система със строго определена и организирана структура. В качеството на основни характеристики изпъкват сложността и многостраността на личността , нейният интегритет , динамичност , оригиналност и организираност.

Имайки предвид тълкуването на думата „личност” , засягаме няколко нейни аспекта. Нима духовното богатство на човека като индивид от самото му раждане не се нарича личностно богатство? Или , оглеждайки се в огромната сфера на характера , на онази индивидуална качествена характеристика отново не откриваме величествените измерения на личността. Нима човек би се задоволил само с едно вътрешно съществуване. Та нали той се

-4-

намира в едно непрекъснато и то съкрално взаимодействие с околното , с другия свят. Затова и достигаме до последната форма на личността , до най-съвършеният аспект. А именно , човешкият индивид и неговото място в обществото. И не само поставеността му , а защитата и утвърждаването му. Но до личностното изграждане се достига единствено чрез опита , времето , инициативата , стремежа и в крайна сметка , чрез самия живот. Утвърждаването като личност изисква не само конструктивен индивид , реализиращ , жизнен план , но и справедлива публика , която да признае и да помни даден индивид като автор на съвкупност от дела , достойни за уважение и подражание.